

LAB ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysala Lappeenranta
Sosionomi (AMK)

Patricia Spåre

**“Kasvaminen väkivaltaisessa ympäristössä on
lapselle kuin lyönti kasvoihin”
Perheväkivallan vaikutukset alle kouluikäisen
lapsen kehitykseen**

Opinnäytetyö 2020

Tiivistelmä

Patricia Spåre

“Kasvaminen väkivaltaisessa ympäristössä on lapselle kuin lyönti kasvoihin” -

Perheväkivallan vaikutukset alle kouluikäisen lapsen kehitykseen

32 sivua, 1 liite

LAB ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveysala, Lappeenranta

Sosionomikoulutus

Varhaiskasvatus

Opinnäytetyö 2020

Ohjaaja: lehtori Outi Kokko-Muhonen, LAB ammattikorkeakoulu

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää perheväkivallan vaikutuksia alle kouluikäisen lapsen kehitykseen. Opinnäytetyössä korostettiin vanhempien välisen väkivallan näkemistä traumaattisena ja normatiivista kehitystä vaurioittavana ilmiönä. Opinnäytetyössä selvitettiin perheväkivallan aiheuttamia muutoksia lapsen fyysiseen, motoriseen, kognitiiviseen sekä sosioemotionaaliseen kehitykseen. Perheväkivallan määrittelyssä ja tulosten esittämisessä huomioitiin väkivallan monimuotoisuutta korostaen fyysistä väkivaltaa vain yhtenä väkivallan muotona.

Tutkimusmenetelmäksi valittiin integroiva kirjallisuuskatsaus, jonka avulla pystyttiin tutkimaan laajaa aihetta. Aineistoa kerättiin monipuolisesti sekä suomalaisista että kansainvälisistä lähteistä. Lisäksi opinnäytetyössä hyödynnettiin tieteellisiä artikkeleita, kirjallisuutta sekä artikkeleiksi puettuja asiantuntijoiden haastatteluja. Aineiston analysoinnissa hyödynnettiin laadulliselle tutkimukselle tyypillistä sisällönanalyysiä. Opinnäytetyössä pyrittiin vastaamaan kysymykseen, millaisia vaikutuksia vanhempien välisellä väkivallalla on alle kouluikäisen lapsen kehitykseen.

Perheväkivallalla on tulosten mukaan monimuotoisia vaikutuksia alle kouluikäisen lapsen kehitykseen. Nämä vaikutukset johtuvat joko suoraan vanhempien väliselle väkivallalle altistumisesta tai välillisesti perheväkivallan vuoksi heikentyneen vanhemmuuden johdosta. Vaikutuksia todetaan jokaisella kehityksen osa-alueella, joiden kehitys on myös limittäistä, vaikka ne erotellaan tulosten esittämisen selkeyttämiseksi. Tulosten perusteella pystytään toteamaan, että vanhempien väliselle väkivallalle altistuminen on lapselle kuin 'lyönti kasvoihin' aiheuttaen muutoksia normatiiviseen kehitykseen.

Asiasanat: perheväkivalta, vanhemmuus, lapsen kehitys, varhaislapsuus

Abstract

Patricia Spåre

“Growing up in a violent environment is like a punch in the face to a child” -
Effects of domestic violence on the development of a child under school age
32 pages, 1 appendix

LAB University of Applied Sciences

Health Care and Social Services, Lappeenranta

Degree Programme in Social Services

Bachelor's Thesis 2020

Instructor: Senior Lecturer Outi Kokko-Muhonen, LAB University of Applied
Sciences

The purpose of this thesis was to examine the effects of domestic violence on the development of a child under school age. The thesis emphasized seeing violence between parents as a traumatic and normative development weakening phenomenon. The thesis investigated the changes in the child's physical, motor, cognitive and socio-emotional development caused by domestic violence. In defining domestic violence and presenting results, diversity of violence was taken into account, emphasizing physical violence as only one form of violence.

An integrative literature review was chosen as the research method, which enabled the study of a broad topic. The material was collected from a variety of Finnish and international sources. In addition, the thesis utilized scientific articles, literature and expert interviews. The data were analyzed according to the content analysis approach.

According to the results, domestic violence has diverse effects on the development of a child under school age. These effects are either due to direct exposure to violence between parents or indirectly due to reduced parenting due to domestic violence. Impacts are noted in each of the areas of development, which are also overlapping, although differentiated to clarify the presentation of results. The results show that exposure to violence between parents is like a 'punch in the face' to a child, causing changes in normative development.

Keywords: domestic violence, parenthood, child development, early childhood

Sisällys

1 Johdanto	5
2 Perheväkivalta	6
3 Varhaislapsuuden kehitys	7
3.1 Fyysinen ja motorinen kehitys	8
3.2 Kognitiivinen kehitys	9
3.3 Sosioemotionaalinen kehitys	11
4 Opinnäytetyön tavoitteet ja tarkoitus	13
4.1 Kuvaileva kirjallisuuskatsaus	13
4.2 Aineisto	14
4.3 Aineiston käsittely	15
4.4 Validiteetti ja reliabiliteetti	15
5 Tulokset	15
5.1 Perheväkivallan näkeminen	16
5.2 Alle kouluikäisen lapsen kehitys	18
6 Pohdinta	27
Lähteet	30

Liitteet

Liite 1 Tutkimustaulukko

1 Johdanto

Nykypäivänä väkivallan näkeminen tai kokeminen on lapselle todennäköisempää omassa kodissaan kuin leikkipuistossa (Lasten mielenterveystalo). Kasvuympäristön turvallisuus ei ole lapselle itsestäänselvyys, vaikka se onkin edellytys tasapainoiselle kasvulle ja kehitykselle. Perheväkivalta on ilmiönä melko vaiettu, mutta tämä opinnäytetyö tulee tuomaan sen selvästi esille.

Opinnäytetyön tavoitteena on tuoda esiin kuvailevan kirjallisuuskatsauksen menetelmin, millaisia vaikutuksia vanhempien välisellä väkivallalla on alle kouluikäisen lapsen kehitykseen. Tässä näkökulmassa korostuu olennaisesti se, että jo väkivallan näkeminen ja kuuleminen on haitallista tehden lapsesta väkivallan uhrin ilman, että väkivalta kohdistuu suoraan lapseen. Vanhemman pitäisi olla lapselleen turvan lähde (Lasten mielenterveystalo), joten väkivaltainen käyttäytyminen vaurioittaa lapsen perusturvaa aiheuttaen pelkoa ja epäluottamusta.

Perheväkivaltaa on tutkittu usein pitkäkestoisemmin (Jakonen & Mäkelä 2003, 20) pyrkien selvittämään sen vaikutuksia aikuisuuden kiintymyssuhteiden haasteisiin, nuoruusiän ongelmiin tai mahdollista korrelaatiota tulevaisuuden mielenterveys- ja päihdeongelmiin. Tässä opinnäytetyössä tutkitaan varhaislapsuuden kehitystä ja sen muutoksia, kun vanhempien välillä esiintyy väkivaltaa. Psykiatri Jukka Mäkelän mukaan lasten näkemällä väkivallalla on pysyviä haittavaikutuksia kehitykselle (Timonen 2014).

Aihe on työelämän näkökulmasta tärkeä, sillä sosionomi- ja varhaiskasvatuksen opettajat kohtaavat työssään lapsia eri elämäntilanteista. Kun tiedetään, miten perheväkivalta vaikuttaa varhaislapsuuden kehitykseen, pystytään myös tarjoamaan lapselle korjaavia kokemuksia, joihin on aina mahdollisuus. Työskentelyn tavoitteena on kuitenkin edistää lasten hyvinvointia ja uskaltaa puhua ääneen myös haavoittavista aiheista.

2 Perheväkivalta

Perheväkivallasta puhutaan silloin, kun perheessä tai lähisuhteessa tapahtuu väkivaltaa. On tärkeää muistaa, että fyysinen väkivalta on vain yksi väkivallan muoto. Lisäksi valitettavan yleisiä väkivallan muotoja ovat esimerkiksi henkinen, seksuaalinen tai taloudellinen väkivalta. Perheväkivallasta puhuttaessa väkivallan tekijä tai uhri voi olla kuka tahansa perheenjäsen. Yleensä se on kuitenkin vanhempien välillä tapahtuvaa väkivaltaa. (Suomen mielenterveys ry.) Tähän näkökulmaan rajoittuu myös tämä opinnäytetyö. Tämän rajauksen puitteissa lapsesta tulee väkivallan näkemisen ja kuulemisen myötä väkivallan kokija, sekä uhri.

Suurin osa perheväkivaltatapauksista jää vaietuiksi salaisuuksiksi. Vain murto-osa tapauksista tulee viranomaisten tietoon. Tähän vaikuttaa olennaisesti se, että uhrin usein väkivallan pitkittyessä vähättelevät kokemuksiaan sekä väkivallan vaikutuksia. Uhri voi potea esimerkiksi häpeää tai syyllisyyttä perheväkivallan johdosta. (Suomen mielenterveys ry.) Vaaranen-Valkonen toteaa artikkelissaan (2014), että väkivaltaa nähnyt lapsi voi syyttää vanhempien välisestä väkivallasta itseään. Tällöin lapsi ajattelee väkivallan tapahtuneen, koska *tein jotain väärin* tai *vanhemmat inhoo mua*. Nämä vääristyneet mielikuvat ja ajatukset voimistavat lapsen syyllisyyttä perheessä tapahtuvasta väkivallasta. (Vaaranen-Valkonen 2014.)

Perheväkivalta on harvoin ilmiönä itsestään ohimenevä, hetkellinen olosuhde. Yleensä väkivalta perheessä toistuu entistä raaempana ja etenee aalloittain. Hyviä, väkivallattomia kausia voi olla väkivaltatapauksen välissä, mutta näinäkin hetkinä väkivallan uhri(t) elävät jatkuvassa pelossa, milloin jotain taas tapahtuu. Perheväkivalta on lapselle aina kokemuksena traumaattinen, vaikka lapsi ei itse olisi suora väkivallan kohde. Ilmapiiiri vanhempien välillä välittyy aina lapseen tunteiden ja toiminnan kautta. (Suomen mielenterveys ry.) Perheväkivalta, ja sen uhka aiheuttavat jatkuvaa pelkoa ja epävarmuutta lapsessa.

Perheväkivaltaa tarkastellessa tulee huomioida se, että vanhempien tunnetilat ja toiminta vaikuttavat aina myös lapseen. Mikäli vanhempi (sekä tekijä että kokija) on väkivaltaisen käyttäytymisen myötä masentunut, vaikuttaa se olennaisesti myös lapsen kanssa olemiseen. (Suomen mielenterveys ry.) Jo pienikin lapsi voi kokea vanhemman poissaolevana tai haluttomana viettää aikaa yhdessä lapsen kanssa. Perheväkivalta vaikuttaa ilmiönä koko perheeseen, sillä myös lapsista tulee väkivallan uhreja nähdessään ja kuullessaan vanhempien riitelevän tai toisen vanhemman vahingoittavan toista. Perheväkivallalla on vaikutuksia lapseen ja hänen kehitykseen.

Lastensuojelulaki (1 §) pyrkii turvaamaan lapsen oikeuden turvalliseen ja tasapainoiseen kasvuympäristöön, jolloin luodaan edellytyksiä normatiiviselle kehitykselle. Laissa (25 §) tuodaan esiin myös ammattilaisen velvollisuus tehdä ilmoitus lapsesta, mikäli epäillään, että kasvuolosuhteet vaarantavat tasapainoista kehitystä. Myös muut kuin ammattilaiset voivat tehdä tällaisen ilmoituksen, mutta heillä ei ole suoranaista velvollisuutta siihen.

3 Varhaislapsuuden kehitys

Lapsen kasvu ja kehitys alkaa hedelmöitymishetkestä, ja jatkuu läpi elämän. Kasvua ja kehitystä tutkittaessa ollaan oltu kiinnostuneita, vaikuttaako lapsen kehitykseen enemmän perimä vai ympäristö. Selviä tuloksia ei olla saatu, vaan ympäristön ja perimän vaikutus kehitykseen on yhtä lailla yksilöllistä kuin lapsen kehityskin. Tilannetekijät vaikuttavat olennaisesti lapsen kehitykseen, ja niillä tarkoitetaan ärsykeitä, jotka sillä hetkellä vaikuttavat suoraan lapseen. Tilannetekijöihin kuuluvat sellaiset tilanteet ja tapahtumat, joihin lapsi ei ole pystynyt varautumaan ennakkoon. (Hiltunen ym. 2017.) Tällaiset traumatisoivat kriisit, jotka ovat osana lapsen kasvuympäristöä voivat vaikuttaa negatiivisesti ja pitkäkestoisesti lapsen kehitykseen ja elämään.

Koti on lapselle merkittävä kasvuympäristö, sillä siellä vietetään suurin osa ajasta. Lisäksi lapsen toimintaympäristöihin lukeutuvat esimerkiksi päiväkotit, sekä mahdolliset harrastukset tai vapaa-ajan viriketoiminta. (Hiltunen ym.

2017.) Kun tiedetään, että koti kasvuympäristönä vaikuttaa lapseen, on selvää, että väkivaltaisella kasvuympäristöllä on vaikutuksia lapsen kokonaisvaltaiseen kehitykseen. Alle kouluikäisen lapsen kehitys voidaan jakaa fyysiseen ja motoriseen, kognitiiviseen sekä sosioemotionaaliseen kehityksen, joiden piirteitä ja normatiivista kehitystä esitellään seuraavaksi. On kuitenkin tärkeää muistaa, että jaottelusta huolimatta lapsi kehittyy kokonaisvaltaisesti, ja nämä kehityksen eri osa-alueet linkittyvät toisiinsa.

3.1 Fyysinen ja motorinen kehitys

Lapsen fyysinen kasvu on syntymästä lähtien huipussaan ensimmäisen ikävuoden aikana. Tällöin vauvan syntymäpaino lähes kolminkertaistuu, ja pituutta tulee lisää noin 25 cm. Tämän jälkeen pituuskasvu jatkaa vuosittaista noin 6 cm:n kasvuvauhtia. Lapsen kasvussa kehon eri osat kasvavat eri tahtiin systeemillä 'keskeltä reunoille'. Tällöin lapsen pää ja kehon yläosat kehittyvät ja kasvavat nopeammin, jolloin kasvu tapahtuu vartalosta raajoihin päin. Kehon osat kasvavat, kunnes niiden väliset suhteet rupeavat muistuttamaan aikuisen rakennetta. (Hiltunen ym. 2017.) Ympäristö vaikuttaa omalta osaltaan fyysiseen kasvuun esimerkiksi sen mukaan, saako lapsi tarpeeksi sopivaa ravintoa, huolehditaanko hänen unesta ja tuetaanko esimerkiksi ruokavaliolla luuston tervettä kehitystä.

Motorisella kehityksellä tarkoitetaan puolestaan lapsen liikkeiden kehitystä. Tähän kehitykseen vaikuttavat olennaisesti keskushermoston, luuston ja lihaksiston kehitys. Perimän lisäksi ympäristöllä on myös vaikutusta motoriseen kehitykseen, sillä kasvuolosuhteet, lapsen persoonallisuus sekä motivaatio motoristen taitojen harjoitteluun määrittävät pitkälti lapsen motoriikkaa. (Hiltunen ym. 2017.) Lapsi on yleensä luonnostaan innokas liikkuja (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2017) , joten ympäristölle jää enemmänkin vastuu kehitystä tukevista olosuhteista sekä virikkeellisyydestä.

Motorinen kehitys on yksilöllistä, mutta noudattaa tiettyä järjestystä ja normatiivisuutta, jota seurataan esimerkiksi neuvolassa tai päivähoidossa. Jo

kahdeksan kuukauden ikäinen lapsi pystyy säätelemään kehon liikkeitään sekä siirtämään painopistettään. Tämä mahdollistaa ryömimisen ja konttaamisen oppimisen. 1-vuotiaana lapsi alkaa vähitellen seisomaan ensin tukea vasten ja sitten ilman. Kävely onnistuu myös tuettuna, ja vähitellen askeleita otetaan myös ilman tukea. Lapsen harjoitellessa kävelemistä, samaan ikävaiheeseen kuuluu myös syömisen ja vaatteiden riisumisen harjoittelu vähitellen. 2-vuotiaana lapsi oppii potkaisemaan palloa, kiipeämään portaita (tasa-askelin), sekä pukemaan päälleen helposti puettavia vaatteita. 3-vuotiaana lapsi harjoittelee kolmipyöräisellä polkupyörällä ajamista, jonka lisäksi portaiden vuorottainen askeltaminen kehittyy, sekä lapsi oppii napittamaan vaatteensa pukeutuessa. 4-vuotiaana lapsi harjoittelee yhdellä jalalla hyppimistä, kun taas 5-vuotiaana lapsi harjoittelee hiihtämään ja ajamaan kaksipyöräisellä polkupyörällä. (Hiltunen ym. 2017.)

Nämä esimerkit motorisen kehityksen vaiheista ovat suuntaa antavia, joiden avulla lapsen normatiivisen kehityksen etenemistä voidaan havainnoida ja seurata. Sekä fyysistä kasvua että motorista kehitystä tarkastellessa kävi ilmi, että lapsen ympäristöllä ja kasvuolosuhteilla on merkitystä. (Hiltunen ym. 2017.) Tämän opinnäytetyön tulokset (luku 5.2) osoittavat, että vanhempien välinen väkivalta vaikuttaa alle kouluikäisen lapsen fyysiseen ja motoriseen kehitykseen.

3.2 Kognitiivinen kehitys

Lapsen kognitiivisella kehityksellä viitataan tiedolliseen toimintaan, jossa ajattelu, havainnot, muisti, kieli ja oppiminen kehittyvät. Lapsen tietoisuus muodostuu skeemoista, eli sisäisistä malleista, jotka luovat mielikuvia sekä ymmärrystä maailmasta. Kognitiivinen kehitys havaitaan jo pienen vauvan käyttäytymisessä. Lapsi tutustuu ympäristöönsä vähitellen aktiivisten havaintojen sekä aistiensa avulla. Kun pienellä lapsella kieli on vielä kehittymätöntä, ilmaisee hän itseään toiminnallisesti hyödyntäen kehon kieltään. Keinoina pieni lapsi käyttää esimerkiksi eleitä, ilmeitä, itkua, kääntymistä ja ryömimistä. Lapsi on vauvasta asti taitava tulkitsemaan vanhempien eleiden,

ilmeiden sekä äänensävyjen viestiä. Mikäli nämä viestit ovat keskenään ristiriidassa, syntyy pienelle lapselle hämmennystä ja epäluottamusta. (Hiltunen ym. 2017.) Lapsen ajattelu ei siis ala vasta puhutun puheen kehittymisestä, vaan lapsi muodostaa havaintoja ja ajatuksia ympäristöstään jo varhain.

Jean Piaget'ta (1896-1980) voidaan pitää Hiltusen ym. (2017) mukaan kognitiivisen kehityksen teorian isänä. Hän loi teoriasa siitä, kuinka lapsen ajattelu kehittyy 1900-luvun alkupuolella. Hänen tärkein sanomansa teorian myötä on se, että lapsi ajattelee eri tavalla kuin aikuinen, ja ajattelu kehittyy vähitellen tiettyjen vaiheiden myötä. Vaikka teoria on saanut osakseen myös kritiikkiä, käytetään teoriaa myös nykypäivänä lapsen kognitiivisen kehityksen tarkastelussa. Teoria ohjaa myös tämän opinnäytetyön viitekehystä lapsen kognitiivisen kehityksen käsittelyssä.

Piaget'n teoriassa lapsen ajattelu kehittyy 0-2-vuotiaana sensomotorisen kauden myötä. Tällöin tarkkaavaisuudella on tärkeä asema kognitiivisten taitojen kehittäjänä. Vastasyntynyt käyttää Hiltusen ym. (2017) mukaan refleksejään sopeutuakseen uuteen ympäristöön, ja vähitellen osoittaa kiinnostustaan ympäristöön tarkkaavaisuuden kautta. Lapsi kääntyy esimerkiksi vanhempaan päin kuultuaan tämän puhuvan. Vuoden ikäinen lapsi ymmärtää vähitellen tekojensa seurauksia, jolloin hänelle kehittyy tietty ennakkoinnin malli. Muisti ja ajattelu ovat vähitellen kehittyneet, jolloin lapsi pystyy esimerkiksi liikkumaan kotona muistaen, mistä huoneesta hänelle merkitykselliset asiat löytyvät. Vähitellen lapselle kehittyy myös kyky ajatella sellaisia esineitä tai tapahtumia, jotka eivät ole juuri näkökentässä. (Hiltunen ym. 2017.) Tästä tulee mielenkiintoinen näkökulma kasvu-ympäristöön, ja vanhempien (väkivaltaiseen) käyttäytymiseen, sillä jo pieni lapsi kykenee tällaiseen muisteluun.

Esioperationaalinen kausi ajoittuu kahden ja seitsemän ikävuoden väliin. Tällöin lapsen 'varsinainen ajattelu' käynnistyy, ja lapsi pystyy ilmaisemaan itseään myös kielellisesti (Hiltunen ym. 2017). Tässä kohtaa onkin tärkeää muistaa, että lapsen ajattelun taito ei rupea kehittymään vasta puhetaidon myötä, vaan alkaa jo syntymästä asti. Ajattelu kehittyy myös sellaisilla lapsilla, joilla puhe ei kehity.

Esioperationaaliseen kauteen, jolloin lapsi on kahdesta neljään vuoden ikäinen kuuluu itsekeskeinen ajattelutapa, jolloin lapsi ei pysty katsomaan asioita toisen ihmisen tai muun maailman kannalta. (Hiltunen ym. 2017.) Tällä voisi olla perheväkivallan näkemisen kannalta negatiivisia seurauksia, sillä lapsi ei pysty ymmärtämään väkivallan syytä, ja etsii syitä vanhempien väliselle väkivallalle itsestään tai omasta käytöksestään.

Lapsuudessa neljän ja seitsemän ikävuoden välille sijoittuu Piaget'n teoriassa vaihe, jossa lapsen ymmärrys ja tilanteiden tulkinta perustuvat ympäristön havainnointiin. Puhe ja kieli ovat jo kehittyneet tällöin huomasti, ja puhuminen rupeaa vähitellen olemaan sujuvaa ja ymmärrettävää (Hiltunen ym. 2017). Ympäristön virikkeellisyys ja kasvuolosuhteet vaikuttavat olennaisesti siihen, millaiseksi lapsen ajattelu ja kieli kehittyvät. Tulokset (luku 5.2) osoittavat myös perheväkivallan näkemisen vaikutuksia kognitiivisen kehityksen osa-alueisiin.

3.3 Sosioemotionaalinen kehitys

Sosioemotionaalinen kehitys jaetaan nimensä mukaisesti sosiaalisiin sekä emotionaalisiin taitoihin. Sosiaalisiin taitoihin liittyy olennaisesti lapsen kyky ratkaista esimerkiksi ristiriitatilanteita, joita muodostuu vuorovaikutuksessa. Emotionaalisilla taidoilla puolestaan viitataan lapsen tunteiden tunnistamiseen ja kontrolloimiseen. Lapsella on synnynnäinen tarve sosiaaliseen kanssakäymiseen. Jo vastasyntynyt hakeutuu aktiivisesti vuorovaikutukseen ympäristönsä kanssa. Varhaislapsuudessa sosioemotionaalista kehitystä tapahtuu sekä kotona lapsen toimiessa perheen kanssa, sekä esimerkiksi varhaiskasvatuksen ympäristössä samanikäisten leikkikavereiden kanssa. (Kallio 2017.)

Varhaislapsuuden sosioemotionaalinen kehitys perustuu lapsen sisäisen maailman tuntemuksiin ja vaikutuksiin. Sosioemotionaalisisessa tarkastelussa ovat esimerkiksi lapsen temperamentti, varhaiset kiintymyssuhteet sekä muut ihmissuhteet, joita rakentuu esimerkiksi naapurustossa tai varhaiskasvatuksessa. Lisäksi sosioemotionaalinen kehitys tarkastelee lapsen

tunnetaitoja, eli sitä kuinka lapsi tunnistaa ja säätelee tunteitaan, sekä millaisina tunteet koetaan. Tämä sisäinen minä, eli sosioemotionaalinen kehitys ilmenee lapsen käyttäytymisenä ja sen säätelyn keinoina, sekä vuorovaikutuksellisessa toiminnassa. (Psyli 2017.)

Varhaislapsuuden kannalta tärkein kehitystehtävä on perusluottamuksen rakentuminen ympäristöön (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2017). Mikäli kehitystehtävässä onnistutaan, lapsi kokee maailman turvallisena paikkana ja luottaa ympärillä oleviin ihmisiin. Jo vauhavaiheessa on tärkeää rakentaa lapsen perusluottamusta, ja se tapahtuu esimerkiksi pienen lapsen tarpeisiin vastaamalla sekä vanhempien rakastavana ja huolehtivana läsnäolona (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2017).

Kallion (2017) mukaan jo vastasyntynyt vauva on taitava tulkitsemaan tunnetiloja toisen kasvoista, ja esimerkiksi vuorovaikutuksen kohteena olevan paha olo heijastuu vauvaan ahdistuksena. Vähitellen yhdestä kahteen vuoden ikäinen lapsi oppii tuottamaan itse emootioita, ja vaikuttaa toisen tunnetilaan esimerkiksi lohduttamalla tai toiminnalla. Vähitellen kolmesta neljään vuoden ikäinen lapsi osaa jo puoliautomaattisesti piilottaa omia tunteitaan, kun taas viisivuotias lapsi osaa jo käyttää omia tunteitaan hyödyksi. 6-vuotiaalla lapsella on jo taito tunnistaa ja nimetä erilaisia tunteita, sekä tuntee empatiaa toista ihmistä kohtaan. (Kallio 2017.)

Lapsella on siis jo syntyessään kyky tulkita tunteita, vaikka tällöin lapsi ei osaa vielä puolustautua tunteiltaan. Vähitellen lapsi oppii ymmärtämään eron oman ja toisen objektin tunnetilojen välillä, jolloin lapsi tietää ettei paha olo sijaitse hänessä itsessä silloin, kun toisella on paha mieli. Tulokset (5.2) osoittavat, että perheväkivallalla on vaikutuksia varhaislapsuuden sosioemotionaaliseen kehitykseen.

4 Opinnäytetyön tavoitteet ja tarkoitus

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää, millaisia eri vaikutuksia nähdyllä sekä kuullulla, ja sitä kautta koetulla perheväkivallalla on alle kouluikäisen lapsen moninaiselle kehitykselle. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena on koota yhteen monipuolinen opinnäytetyö aiheen kirjallisuudesta ja tutkimuksista, jotta saavutetaan yhtenäinen kokonaisuus peilaten saatua tietoa tutkimuskysymykseen. Katsauksella on yksilöllisellä, yleisellä ja yhteiskunnallisella tasolla painoarvoa lasten hyvinvoinnin ja eheän kehityksen kannalta. Opinnäytetyön toteutus painottaa lapsen oikeuksia turvalliseen kasvuympäristöön ja kehitystä tukeviin, suotuisiin olosuhteisiin. Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lasta on suojeltava kaikelta väkivallalta, välinpitämättömältä kohtelulta sekä hyväksikäytöltä.

Tutkimuskysymys:

1. Millaisia vaikutuksia vanhempien välisellä väkivallalla on alle kouluikäisen lapsen kehitykseen?

4.1 Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Opinnäytetyö toteutuu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena, jossa kerätään yhteen olemassa olevaa tietoa aiheesta. Tietoa hankitaan monipuolisesti erilaisista lähteistä, kuten tieteellisistä artikkeleista, lehdistä, kirjoista, pro graduista tai arkistomateriaaleista. (Salminen 2011.) Tavoitteena on pohtia kriittisesti tärkeimpiä ideoita ja informaatioita, joita löydetään osana teoreettista viitekehystä. Kirjallisuuskatsaus ei ole siis pelkkä listaus tai tiivistelmä olemassa olevasta tiedosta.

Kuvailevalle kirjallisuuskatsaukselle on Salmisen (2011) mukaan tyypillistä se, että aineisto on kovin laaja. Tällöin tutkittavaa ilmiötä lähestytään laaja-alaisesti, jolloin keskitytään luokittelemaan erilaisia ominaisuuksia. Laaja aineisto sopii tähän kirjallisuuskatsaukseen, sillä aihe itsessään (perheväkivalta ja lapsen kehitys) on todella laaja, eikä tarkkaan rajattu. Opinnäytetyössä keskitytään

pääasiassa varhaislapsuuden näkökulmaan. Näkökulma saavutetaan asettamalla painopiste tutkimuksessa nimenomaan lapsen kehitykselle, ja siinä näkyville muutoksille perheväkivallan myötä.

Salminen (2011) jakaa kuvailevan kirjallisuuskatsauksen vielä narratiiviseen sekä integroivaan katsaukseen. Opinnäytetyö tulee olemaan integroiva, sillä siinä kuvataan tutkittavaa ilmiötä mahdollisimman monipuolisesti, ja se onkin Salmisen (2011) mukaan hyvä tapa tuottaa uutta tietoa jo tutkitusta aiheesta. Integroivan katsauksen hyötynä on myös sen sallivuus, sillä se ei ole yhtä valikoiva tutkimusaineiston suhteen kuin esimerkiksi systemaattinen katsaus.

4.2 Aineisto

Kirjallisuuskatsauksen tekemiseen löytyvää ohjeellista rakennetta hyödynnetään opinnäytetyössä (Hämeen ammattikorkeakoulu). Jyväskylän ammattikorkeakoulun sivustolla korostetaan puolestaan käsiteanalyysin sekä teoreettisen viitekehyksen merkitystä katsauksen tekemisessä. Tässä katsauksessa määritellään heti alkuun lapsen kehityksen eri osa-alueita, joihin pystytään peilaamaan ja viittaamaan teoriaa opinnäytetyön edetessä sekä saadessa tutkimustuloksia. Väkivallan monimuotoisuus esitellään myös korostaen ruumiillista (fyysistä) väkivaltaa vain yhtenä väkivallan muotona.

Aineiston keruussa käytin Saimia Finna -tietokantaa. Hakusanoina käytin perheväkivaltaa, varhaislapsuutta sekä lapsen kehitystä. Kansainvälistä aineistoa etsiessäni käänsin samat käsitteet englannin kielelle (domestic violence, child development ja early childhood) löytääkseni täsmäviä aineistoja suhteessa tutkimuskysymykseen. Aineistoa löytyi monipuolisesti (Liite 1) pitkäjänteisen etsinnän tuloksena, jolloin riskit reliabiliteettiin ja validiteettiin minimoituvat. Jokainen aineisto käydään läpi huolellisesti, etsien tarkasti vastauksia tutkimuskysymykseen. Monipuoliset aineistot luovat eheän kokonaisuuden haavoittuneesta aiheesta.

4.3 Aineiston käsittely

Aineistoa analysoidaan laadulliselle tutkimukselle tyypillisen sisällönanalyysin vaiheiden mukaisesti, jolloin opinnäytetyön aineistoa tulee tutkittua huolellisesti löytäen niistä yhtymäkohtia. Tuomi ja Sarajärvi (2018) tuottavat teoksessaan systemaattista tietoa sisällönanalyysin etenemisestä kohti tulosten saavuttamista. Pelkistetyt ilmaukset (Tuomi & Sarajärvi 2018) yhdistetään yleistäviksi alaluokiksi, joiden samankaltaisuuden perusteella ne ryhmitellään yläluokiksi, ja siitä pääluokiksi. Luokittelussa käytetään apuna kuvia kehityksen muutosten mallintamisessa. Kirjallisuuskatsauksen tulosten esittämisessä käytetään myös tutkimustaulukkoa, josta tulee hyvin esiin käyttämäni aineiston tutkimustulokset.

4.4 Validiteetti ja reliabiliteetti

Validiteettia kasvatetaan tutkimuskysymykseen täsmäävillä aineistoilla. On tärkeää, että kirjallisuuskatsaus pysyy alle kouluikäisen lapsen kehityksessä, vaikka aineisto tuottaa runsaasti muutakin tietoa. Tällä tavoin saavutetaan korkea validiteetti, jossa kirjallisuuskatsaus tuottaa tietoa ainoastaan tutkimuskysymystä silmällä pitäen. Tarkoituksena ei ole myöskään tutkia kehitystä eheyttäviä ja tukevia keinoja, vaan ainoastaan väkivallan vaikutuksia lapsen kehityksen eri osa-alueisiin.

Reliabiliteettia kohentaa se, että opinnäytetyöhön otetaan mahdollisimman laaja aineisto, ja sen suhteen ollaan lähdekriittisiä. Mukaan valikoitui tieteellisiä artikkeleita, opinnäytetöitä, pro graduja, väitöskirjoja sekä aiheeseen liittyvää kirjallisuutta. Tällä tavoin opinnäytetyöstä tulee laadukas ja luotettava.

5 Tulokset

Pienet lapset ovat kehitystasonsa vuoksi riippuvaisia aikuisten huolenpidosta. Tämän vuoksi vanhempien välinen väkivalta muodostaa erittäin suuren riskin kehityksen haavoittumiseen. (Reunanen 2016.) On tärkeää ymmärtää, että jokainen lapsi on yksilöllinen, jolloin myös väkivallan vaikutukset vaihtelevat

esimerkiksi väkivallan muodosta, kestosta tai lapsen yksilöllisistä ominaisuuksista riippuen. Saarisen (2017) mukaan väkivallan vaikutukset tulevat näkyviin joko välittömästi tai vasta pidemmän ajan kuluessa. Tämä asettaa haasteita lasten (tai jopa aikuisten) kanssa työskentelylle, jotta mahdollinen väkivalta ja sen vaikutukset tunnistetaan.

Kuten aikaisemmin mainittiin, on lapsen suhteella häntä ensisijaisesti hoitavaan aikuiseen suuri merkitys. Alle kouluikäisen lapsen käyttäytymiseen ja terveyteen vaikuttavat eniten, millainen suhde lähimpään aikuiseen on (English ym. 2003). Lapsesta tulee perheväkivallan uhri väkivaltatilanteiden näkemisen kautta, jolloin näkijän ja kuulijan rooli aiheuttavat lapsessa Mäkisen (2017) mukaan samanlaisia oireita, kun lapsen ollessa itse väkivaltaisen teon kohde. Perheväkivallan vaikutukset eivät kuitenkaan johdu ainoastaan väkivallan näkemisestä. Osa näistä vaikutuksista tulee suoraan lasten omista kokemuksista, mutta lisäksi vaikutuksia tulee myös välillisesti heikentyneen vanhemmuuden kautta (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2017). Väkivallan kohteena ollut vanhempi voi esimerkiksi oman mielentilansa vuoksi olla kykenemätön vastaamaan lapsen tarpeisiin.

5.1 Perheväkivallan näkeminen

Tilanne, jossa lapsi joutuu todistamaan perheväkivaltaa näkijän tai kuulijan roolissa on lapselle erittäin haitallista. Vaikutukset ovat samankaltaisia kuin koetun väkivallan teon johdosta. Lapsen mielestä vanhempien välinen väkivalta ja tilanteiden seuraaminen sivusta on jopa pelottavampaa kuin ajatus itseensä kohdistuvasta väkivallasta. Täytyy myös muistaa, että vanhempien välisen väkivallan esiintyessä on lapsella myös suurempi riski joutua väkivaltaisen teon kohteeksi perheen sisällä. (Lasten mielenterveystalo.)

Vanhempien välisessä väkivallassa ainoa väkivaltainen teko ei ole vanhempien välillä tapahtuva (fyysinen tai muu) väkivallan muoto. Lisäksi väkivallan näkijäksi tai kuulijaksi joutuminen on lapseen kohdistuvaa henkistä väkivaltaa. Tällä henkisellä väkivallalla on samanlaisia vaikutuksia kuin fyysisellä

väkivallalla. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2017.) Tämän vuoksi psykiatri Jukka Mäkelä toteaaakin, että *kasvaminen väkivaltaisessa ympäristössä on lapselle kuin lyönti kasvoihin* (Partio 2014).

Kun perheessä esiintyy väkivaltaa, lapsi ei ole tilanteesta tietämätön. Vanhemmat voivat luulla lasten nukkuvan, mutta lapset heräävät esimerkiksi yöllä tappeluun ja väkivaltaan. Pienikin vauva osaa jo kääntyä pois päin väkivaltatilanteesta tai tuoda esiin hätäänsä esimerkiksi itkun kautta. (Lasten mielenterveystalo.) Tämän myötä voidaan todeta, että jo vastasyntynyt vauva pystyy tulkitsemaan kodin ilmapiiriä ja reagoimaan väkivaltaan.

Perheväkivalta aiheuttaa lapselle psykiatri Jukka Mäkelän mukaan jatkuvan stressitilan (Timonen 2014). Myös Rein (2013) korostaa lapsen altistumista vanhempien väliselle väkivallalle lapsuusajan stressin aiheuttajana. Väkivaltatilanteiden ja niistä aiheutuvien vaarojen todistaminen jatkuvasti aiheuttavat lapsessa hermoston hälytysjärjestelmän ylikehittymisen. Tällöin lapsen elimistö on jatkuvassa vireystilassa valmiina 'taistele-pakene'-reaktioon. Tämän seurauksena lapsen tunteiden hallinta heikkenee, ja se voi myös aiheuttaa alle kouluikäisessä lapsessa yliaktiivisuutta. (Ahokas ym. 2010.) Tämä todistaa sen, että lapsen kehityksessä tapahtuu muutoksia jo pelkästään perheväkivallan synnyttämän stressitilan myötä.

Perheväkivallan näkeminen aiheuttaa lapsessa erilaisia tuntemuksia. Lapsi ei pysty ymmärtämään väkivaltaa ilmiönä tai sen syitä. Tämä tietämättömyys aiheuttaa sen, että lapsi voi tuntea syyllisyyttä vanhempien välisestä väkivallasta. (Suomen mielenterveys ry.) Lapsi ei kuitenkaan ole missään tapauksessa syyllinen perheessä esiintyvään väkivaltaan. Tämä syyllisyydentunto vaikuttaa heikentävästi esimerkiksi lapsen kehittyvään identiteettiin (Huovinen 2017) tai vähitellen muodostuvaan itsetuntoon.

Perheväkivallalla on vaikutuksia lapsen kehitykselle. Kehitys on alle 6-vuotiaalla lapsella verrattain nopeaa, ja siinä voi tapahtua suuriakin muutoksia erilaisten olosuhteiden, esimerkiksi lapsuuden traumojen vuoksi. Reinin (2013) mukaan

alle kouluikäinen lapsi voi taantua kehityksessä ikätasoaan varhaisemmalle tasolle perheväkivallan myötä.

Kun alle kouluikäinen lapsi joutuu todistamaan vanhempien välistä väkivaltaa, vaikuttaa se olennaisesti aivojen neurobiologiseen kehitykseen. Tämä voi johtaa erilaisiin muutoksiin lapsen fyysisessä, kognitiivisessa, emotionaalisisessa ja sosiaalisessa kehityksessä. (Huttunen 2013.) Näitä osa-alueita käsitellään viitekehyksen mukaisesti seuraavassa luvussa.

5.2 Alle kouluikäisen lapsen kehitys

Perheväkivallan vaikutuksia alle kouluikäisen lapsen kehitykseen kuvastetaan tässä opinnäytetyössä mallintamalla eri kehityksen osa-alueita. Tuomen ja Sarajärven (2018) malli sisällönanalyysistä alkaa pelkistetyillä ilmauksilla. Aineistosta etsittiin samankaltaisuuksia, joissa useassa korostuivat esimerkiksi pienen lapsen nukahtamisvaikeudet tai yökastelu (Rein 2013), jolloin ilmaukset yhdistettiin uniongelmiksi. Nämä alaluokat jaoteltiin sen mukaan yläluokkiin, sisältykö kyseinen ilmaus fyysiseen ja motoriseen, kognitiiviseen tai sosioemotionaaliseen kehitykseen. Tämä selkeytti tulosten esittelyä, vaikka todellisuudessa nämä kehityksen osa-alueet eivät ole yhtä konkreettisesti erotettavissa. Lapsi on kokonaisuus, jossa eri osa-alueet toimivat ja kehittyvät suhteessa toisiinsa. Alle kouluikäisen lapsi on tässä opinnäytetyössä pääluokka (Kaavio 1), jonka alle muodostuu jäsennelty jaottelu.

Alle kouluikäinen lapsi		
<i>pääluokka</i>		
Fyysinen ja motorinen kehitys	Kognitiivinen kehitys	Sosioemotionaalinen kehitys
<i>yläluokka</i>	<i>yläluokka</i>	<i>yläluokka</i>
Esimerkiksi uniongelmat	Esimerkiksi tiedonkäsittelyn heikkeneminen	Esimerkiksi kiintymussuhteen vaurioituminen
<i>alaluokka</i>	<i>alaluokka</i>	<i>alaluokka</i>

Kaavio 1. Opinnäytetyön tulosten luokittelu

Fyysistä ja motorista kehitystä, sekä niissä tapahtuvia muutoksia perheväkivallan myötä löytyi useasta eri aineistosta. Perheväkivallalla on merkittäviä fyysisiä vaikutuksia lapseen. Rein (2013) toteaa perheväkivallan johtavan lapsessa somaattisiin muutoksiin, kuten esimerkiksi pituuden, painon ja päänympäryksen poikkeavaan kehitykseen. Myös vastustuskyky (English ym. 2003) heikkenee perheväkivallan myötä, joten sillä on myös suora yhteys fyysiseen terveyteen, ja tätä kautta kehitykseen. Lisäksi solujen elinvoimaisuus kärsii, ja pienen lapsen solujen ominaisuudet heikkenevät. Perheväkivallalle altistuminen lyhentää jo alle kouluikäisen lapsen elinikää kymmenen vuotta. (Timonen 2014.)

Psykiatri Jukka Mäkelä korostaa lasten aivoissa muodostuvaa stressitilaa perheväkivallan myötä suurena haitallisena tekijänä lapsen kehitykselle. Tällöin keskushermostossa tapahtuu erilaisia muutoksia, jotka ovat pysyviä. Alle kouluikäisen lapsen aivotoiminta ylikuormittuu perheväkivallan ja siitä johtuvan

stressitilan myötä. Tällaisessa tilanteessa aivojen normaalit toiminnallisuudet eivät pääse kehittymään, ja tämä vaikuttaa jo pienen lapsen geenien uusiutumisen heikkenemiseen. (Timonen 2014.) Myös Partion (2014) artikkelissa psykiatri Jukka Mäkelä on todennut, että perheväkivallalle altistuneiden lasten geenit ovat samankaltaisia kuin ikääntyneellä.

Aivotoiminnan muutokset perheväkivallalle altistumisen myötä vaikuttavat heikentävästi myös kognitiiviseen ja sosioemotionaaliseen kehitykseen. Aivoissa tapahtuvia muutoksia ovat esimerkiksi tunto- ja liikeaivokuoren, otsalohkon etuosan sekä limbisen järjestelmän heikkeneminen. (Rein 2013.) Vaikka kehityksen eri osa-alueet ovat tässä opinnäytetyössä jaoteltu tulosten selkeyttämiseksi, on silti myös ensiarvoisen tärkeää ymmärtää niiden yhteneväisyys ja mahdolliset syy-seuraussuhteet.

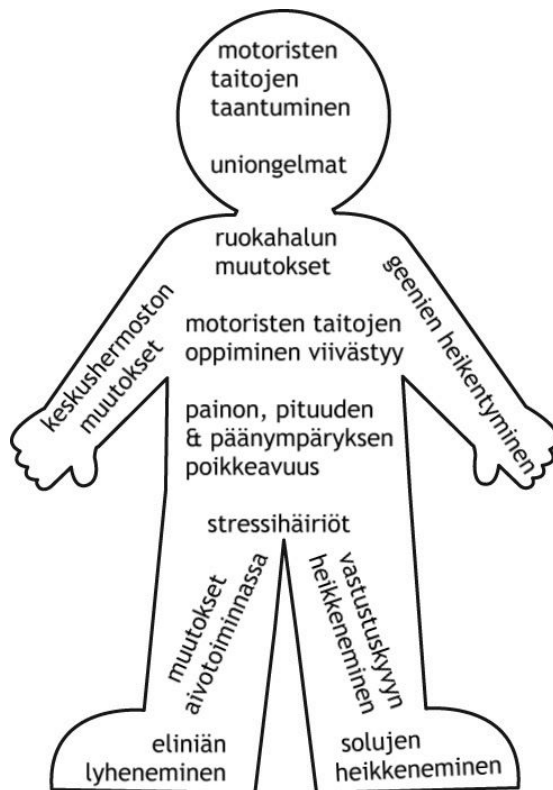
Jatkuva stressitila aiheuttaa myös sen, että alle kouluikäisen lapsen herkkyyys suhteessa stressijärjestelmään katoaa. Kun näin käy, niin lapsi stressaantuu herkemmin ja toipuu stressistä huomattavasti hitaammin. Perheväkivallalle altistuminen johtaa myös mantelitumakkeen pienentymiseen. Tämä aiheuttaa erilaisia kognitiivisia ja sosioemotionaalisia vaikeuksia, sillä lapsen kyky tulkita ja tunnistaa tunteita heikkenee. (Timonen 2014.)

Myös uniongelmat sekä ruokahalun muutokset ovat perheväkivallan yleisiä vaikutuksia lapseen. Jo vauvaikäisellä voi esiintyä vaikeuksia nukahtaa, tai unenlaatu voi olla huono. Perheväkivallalle altistuneilla lapsilla esiintyy usein myös painajaisia tai yökastelua. (Lasten mielenterveystalo.) Rein (2013) korostaa myös perheväkivallalle altistumisen oirehdintaa perustoimintojen, kuten syömisen ja nukkumisen ongelmina. Lapsi ei välttämättä halua syödä, tai stressitason kohenemisen myötä ruoka ei maistu. Ruoka ja uni ovat kuitenkin tärkeitä peruspilareita lapsen terveen kehityksen kannalta, joten normatiivisen kehityksen kannalta nämä tekijät ovat merkityksellisiä.

Perheessä esiintyvän väkivallan myötä lapsen motorisessa kehityksessä voi tapahtua Reinin (2013) mukaan viivästymiä. Fyysinen ja motorinen kehitys

kulkevat rinnakkain, joten ei ole ihmeekään, että fyysisen kehityksen muutokset heijastuvat myös motoriikkaan. Tämä motorisen kehityksen viivästymä voi johtua joko lapsen taantumisesta varhaisemman iän kehitystasolle tai sosioemotionaalista syistä, kun lapsi menettää kiinnostuksensa (Lasten mielenterveystalo) aiemmin mielekkäisiin asioihin.

Näiden tulosten perusteella voidaan todeta, että vanhempien välinen väkivalta altistaa lapsen useille fyysisen ja motorisen kehityksen muutoksille. Se, miten perheväkivallalle altistuminen vaikuttaa lapseen on kuitenkin aina yksilöllisesti muotoutuva prosessi. Näitä fyysisen ja motorisen kehityksen muutoksia on pyritty mallintamaan (Kuva 1), jotta kehitykseen vaikuttavien tekijöiden paljous saataisiin konkreettisesti esiin.

Kuva 1. Fyysisen ja motorisen kehityksen muutokset

Kognitiivisen kehityksen muutokset rakentuvat suhteessa sekä fyysiseen ja motoriseen että sosioemotionaaliseen kehitykseen. Psykiatri Jukka Mäkelä

toteaa Timosen (2014) artikkelissa, että vanhempien välinen väkivalta heikentää lasten muistijärjestelmää merkittävästi. Lisäksi väkivallalle altistuminen vaikuttaa aivojen kykyyn ottaa vastaan informaatiota ympäriltään. Tämän vuoksi on havaittu jopa tilastollisia eroavaisuuksia älykkyydessä perheväkivallalle altistumisen myötä. (Timonen 2014.)

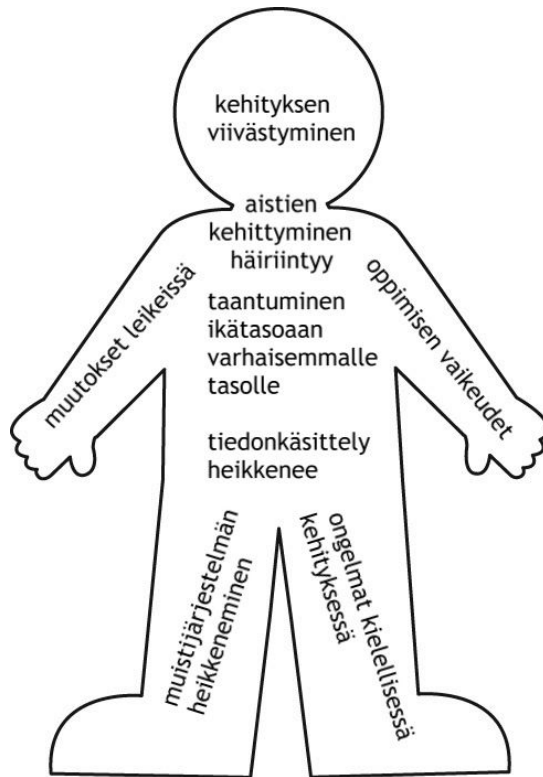
Vanhempien välinen väkivalta vaikuttaa myös alle kouluikäisen lapsen kielelliseen kehitykseen. Tämä selittyy osittain myös kehityksen taantumisella tai viivästyksellä. (Rein 2013.) Aiemmin mainitut muistijärjestelmän heikkeneminen sekä oppimisvaikeudet vaikuttavat olennaisesti myös lapsen kielelliseen kehitykseen. Myöskään kognitiiviset muutokset eivät ole siis eroteltavissa toisistaan, vaan ne linkittyvät toisiinsa joko vahvistaen tai heikentäen.

Alle kouluikäiselle lapselle leikki on tärkeä osa oppimista ja kehitystä. Väkivallalle altistumisen myötä myös leikissä tapahtuu muutoksia. Leikkeihin voi sisältyä esimerkiksi paljon rajuja otteita tai satuttavaa tarkoitusta. Myös kielenkäyttö leikin aikana voi olla ikätasoon verrattuna karkeaa tai väkivaltaan viittaavaa. Lapsen leikistä voi muodostua mekaanista, jolloin leikki toistaa aina vain samaa kaavaa. Tämä viittaa lapsen kyvyttömyyteen leikkiä. Perheväkivallan myötä leikistä voi hävitä myös kaikki ilo, jolloin leikin positiivisen kehityksen tukeminen mitätöityy. (Rein 2013.) Alle kouluikäiselle lapselle leikki on tärkeä osa arkea ja elämää, joten muutokset leikeissä voivat viestiä mahdollisesta perheväkivallasta.

Aiemmin fyysisen ja motorisen kehityksen yhteydessä käsitelty stressitila vaikuttaa myös alle kouluikäisen lapsen kognitiiviseen kehitykseen. Perheväkivallalle altistuminen aiheuttaa niin suuren stressin, että kognitiivinen kehitys vahingoittuu. Lapsen tiedonkäsittelyssä tapahtuu merkittäviä muutoksia, jonka lisäksi aistien kehittyminen häiriintyy. (Unicef 2006.)

Perheväkivallalla on useita vaikutuksia varhaislapsuuden kognitiiviseen kehitykseen (Kuva 2). Kyky ymmärtää ja käsitellä erilaista informaatiota

heikentyvät merkittävästi, minkä lisäksi oppiminen vaikeutuu. Kognitiivisella kehityksellä on myös vaikutuksia sekä fyysisen ja motorisen että sosioemotionaalisen kehityksen kannalta. Vanhempien väliselle väkivallalle altistuminen aiheuttaa alle kouluikäisessä lapsessa sekä kehityksen viivästymistä että oppimisvaikeuksia (Suomen mielenterveys ry).

Kuva 2. Kognitiivisen kehityksen muutokset

Psykiatri Jukka Mäkelän mukaan (Timonen 2014) väkivallalle altistuminen johtaa sosiaalisten taitojen sekä tunne-elämän kehityksen haasteisiin. Ympäristön epävakauden vuoksi alle kouluikäisen lapsen on vaikeaa kiintyä normaalisti muihin ihmisiin. Lisäksi lapselle voi muodostua vaikeus säädellä omia tunteitaan. (Timonen 2014.)

Kuten aiemmin on korostettu perheväkivallan aiheuttamaa stressitilaa, vaikuttaa se myös merkittävästi lapsen sosioemotionaaliseen kehitykseen. Kun lapsi elää jatkuvassa stressitilassa, hänen keskittyminen rajoittuu pelkoon, vihaan tai

väkivallalta suojautumiseen. Tällöin lapsen aivoille ei jää aikaa kokea myönteisiä tunteita, mikä vaikuttaa olennaisesti lapsen tunne-elämään ja -taitoihin. (Timonen 2014.)

Aiemmin käsitellessä fyysistä ja motorista sekä kognitiivista kehitystä, tuli mantelitumakkeen ja informaation käsittelyn poikkeavuuksien myötä esiin tunne-elämän hankaluudet. Psykiatri Jukka Mäkelän (Timonen 2014) mukaan alle kouluikäisen lapsen kyky tulkita toisten ilmeitä on vaikeutunut perheväkivallan myötä. Tällöin lapsi saattaa esimerkiksi tulkita neutraalit ilmeet vihamielisiksi, ja näin ollen lapsi saattaa olla peloissaan ilman todellista syytä.

Ongelmat kotona heijastuvat myös muihin lapsille merkityksellisiin ympäristöihin. Psykiatri Jukka Mäkelä (Timonen 2014) korostaa sosiaalisten taitojen heikkenemistä perheväkivallalle altistumisen myötä. Lapsella voi olla vaikeuksia olla muiden lasten ja aikuisten kanssa tekemisissä ilman ylimääräistä stressiä. Lisäksi lapsella voi olla haasteita toimia hyväntahtoisesti. Vuorovaikutus muiden kanssa voi tällöin kääntyä pääläelleen aiheuttaen esimerkiksi pakottamista ja voimaa luonnollisena osana kanssakäymistä. (Timonen 2014.) Väkivallalle altistuneilla lapsilla voi siis esiintyä huomattavia ongelmia sosiaalisissa suhteissa, jotka heijastuvat myös esimerkiksi varhaiskasvatuksen rutiineihin sekä yleisten pelisääntöjen noudattamiseen.

Perheväkivallalle altistuminen aiheuttaa myös muita käyttäytymisen pulmia, jotka lukeutuvat sosioemotionaalisen poikkeavaan kehitykseen. Alle kouluikäinen lapsi voi käyttäytyä impulsiivisesti, jonka vuoksi hän saattaa psykiatri Jukka Mäkelän (Timonen 2014) mukaan joutua epäsuosioon esimerkiksi varhaiskasvatuksessa muiden lasten ja kasvattajien edessä. Tämä puolestaan voi aloittaa syrjäytymisen muotoutumista jo varhaislapsuudessa.

Alle kouluikäisen lapsen kiintymyssuhde voi vaurioitua merkittävästi perheväkivallan johdosta. Reinin (2013) mukaan tämä vaurioituminen aiheutuu, kun trauman kokenut lapsi jää yksin negatiivisten ja vaikeiden tunnekokemusten kanssa. Kun lasta ei auteta kestäämään ja käsittelemään näitä tunteita,

lopputuloksena on rikkoutunut kiintymyssuhde. Jo pienikin vauva viestii näitä negatiivisia tunnekokemuksia esimerkiksi itkemällä tai niukan, surullisen tai ilmeettömän kanssakäymisen kautta. (Rein 2013.)

Perheväkivallan myötä lapselle voi muodostua esimerkiksi itsetunnon ongelmia tai vaikeuksia luottaa muihin ihmisiin (Suomen mielenterveys ry). Reinin (2013) mukaan perheväkivallalle altistuminen heikentää lapsen luottamusta aikuista kohtaan. Toisinaan voi käydä niinkin, ettei lapselle muodostu luonnollista varautuneisuutta, jolloin lapsi voi kiintyä keneen tahansa. Mäkinen (2017) korostaa myös luottamuksen menettämistä kehitystä vahingoittavana tekijänä. Sen lisäksi, että lapsi menettää luottamuksen väkivallan tekijään, eli toiseen vanhempaan, voi hän menettää luottamuksen myös muihin perheenjäseniin, jotka eivät suojelleet tai *pelastaneet* lasta.

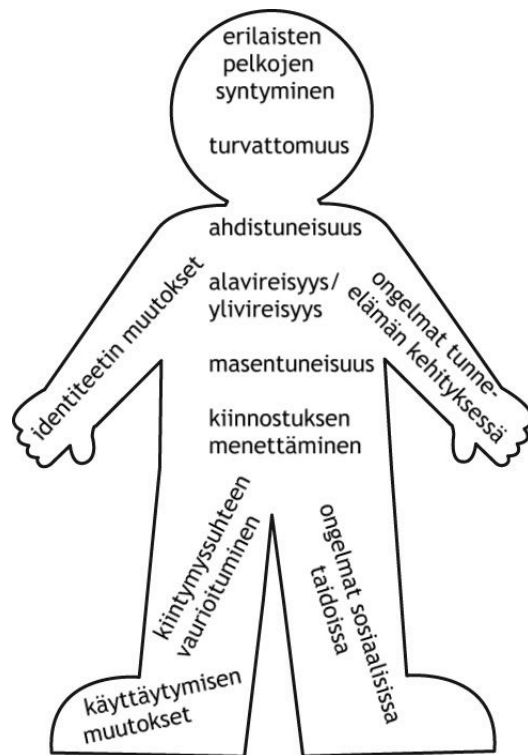
Itsetunnon ongelmat perheväkivallan myötä voivat näkyä erilaisten oireiden myötä. Mäkisen (2017) mukaan vanhempien välisen väkivallan myötä heikentynyt itsetunto voi näkyä arkuutena tai väkivaltaisena käyttäytymisenä muita kohtaan. Väkivaltaisen käyttäytymisen siirtyminen sukupolvisuhteiden yli onkin tyypillistä jo varhaislapsuudessa (Suomen mielenterveys ry). Mikäli lapset omaksuvat kotona väkivaltaisia asenteita ja käyttäytymismalleja, aiheuttavat ne ongelmia vuorovaikutuksessa sekä kotona että muissa lapsen ympäristöissä. Tällöin lapsi saattaa käyttäytyä joko vetäytymällä tai hyökkäämällä, joiden molempien lopputulos on eristetyksi tuleminen kaveripiiristä. (Rein 2013.)

Sosioemotionaalisen kehityksen kannalta perheväkivalta aiheuttaa useita uhkia syrjäytymisen kannalta jo varhaislapsuudessa. Vääristynyt käyttäytymismalli aiheuttaa myös muutoksia lapsen identiteetissä. Huovinen (2017) selvitti perheväkivaltaa kokeneiden lasten erilaisia identiteettikertomuksia, joiden mukaan tällaisilla lapsilla on 'haavoitetun lapsen identiteetti'. Identiteetissä voi tällöin korostua joko surumielinen tai alistunut, kapinoiva tai 'helpon lapsen' käytös (Huovinen 2017).

Erilaiset pelkotilat ja ahdistuneisuus ovat myös tyypillisiä sosioemotionaalisen kehityksen poikkeavuuksia perheväkivallalle alistumisen myötä (Lasten mielenterveystalo). Tällainen turvattomuuden tunne johtuu lapsen kyvystä kuulla ja aavistaa perheväkivaltilanne, vaikka hän ei itse olisi paikalla. Lapsi voi myös pelätä joutuvansa itse väkivallan teon kohteeksi, mikä aiheuttaa varhaislapsuudessa ahdistusta ja normatiiviselle kehitykselle poikkeavia pelkoja. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2017.)

Tunne-elämän ongelmat eivät rajoitu ainoastaan kyvyttömyyteen tulkita ja tunnistaa erilaisia tunteita. Lisäksi perheväkivallalle altistuminen voi aiheuttaa esimerkiksi tunteiden latteutta tai kyvyttömyyttä kontrolloida omia tunteita (Suomen mielenterveys ry). Jo alle kouluikäinen lapsi voi osoittaa käyttäytymisessään masentuneisuutta tai alavireyttä. Masentuneisuus voi aiheuttaa esimerkiksi kiinnostuksen menettämistä niihin asioihin, joista lapsi on ennen nauttinut. (Lasten mielenterveystalo.) Tällaisia asioita voivat olla esimerkiksi liikunta, harrastukset, kaverit tai varhaiskasvatuksen toiminta.

Perheväkivallan myötä alle kouluikäisen lapsen sosioemotionaalisisessa kehityksessä tapahtuu useita muutoksia (Kuva 3). Nämä muutokset heijastuvat myös fyysiseen ja motoriseen sekä kognitiiviseen kehitykseen. Lapset reagoivat perheväkivaltaan yksilöllisillä tavoilla, eivätkä kaikki muutokset tule lyhyellä aikavälillä ilmi.

Kuva 3. Sosioemotionaalisen kehityksen muutokset

6 Pohdinta

Kuten opinnäytetyön tulokset osoittavat, on perheväkivallalle altistumisella merkittäviä vaikutuksia alle kouluikäisen lapsen kehitykseen. Vanhempien välinen väkivalta aiheuttaa epävarmuutta ja pelkoa lapsen elämään, jolloin myös normatiivinen kehitys häiriintyy. Tämä aiheuttaa kehityksen eri osa-alueilla muutoksia, jolloin lapsen kokonaisuus muotoutuu perheväkivallan myötä. Jokaisen lapsen tulisi kokea olevansa aikuisen suojelun arvoinen. Lapsi tarvitsee ympärilleen turvallisia ja hänen tarpeitaan ymmärtäviä aikuisia. Yhdenkään lapsen ei tulisi kasvaa väkivaltaisessa ympäristössä. (Suomen mielenterveys ry.)

Tämä opinnäytetyö toi esiin erilaisia alle kouluikäisen lapsen kehityksen muutoksia, joita perheväkivalta voi aiheuttaa. Huttusen (2013) mukaan jokainen lapsi on kuitenkin erilainen, ja vanhempien välisen väkivallan

kokeminen yksilöllistä. Tämän vuoksi voidaan kertoa vain mahdollisista kehityksen muutoksista, joita perheväkivallalle altistuminen voi aiheuttaa. On tärkeää, että perheväkivalta ilmiönä tunnistetaan. Perheväkivaltaa ei kuitenkaan tarvitse etsiä sieltä, missä sitä ei ole. On silti tärkeää pitää 'silmät auki' ja tunnistaa normatiivisen kehityksen poikkeamia, sekä löytää niiden syyt.

Vaaranen-Valkosen (2014) mukaan lapsi pyrkii kertomaan, mikäli perheessä esiintyy väkivaltaa mainitsemalla esimerkiksi, että *äiti tai isä vähän hermostu tai sen pinna palo*. Tällaiset tunnusmerkit on tärkeää huomata, sillä lapselle on kotona voitu sanoa, että perheväkivalta on perheen yksityisasia ja salaisuus, eikä siitä tule puhua muille. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2017.) Psykiatri Jukka Mäkelä (Timonen 2014) korostaa, että turvattomissa olosuhteissa elävä lapsi voi hakea ja saada turvaa keltä tahansa tasapainoiselta aikuiselta, joka vastaa lapsen tarpeisiin oikea-aikaisesti. Jokaisella lapsella tulisi olla mahdollisuus turvalliseen ja väkivallattomaan kotiin.

Vanhempien välinen väkivalta, sekä siihen puuttuminen voi jättää lapsen täysin huomiotta. Tämän opinnäytetyön tarkoitus oli korostaa, että vaikka lapsi ei ole suoranaisesti väkivallan kohde, tulee hänestä kokija väkivallan näkemisen ja kuulemisen kautta. Kuten aiemmin mainittiin, on vanhempien välinen väkivalta henkistä väkivaltaa lasta kohtaan. Tämän vuoksi perheväkivalta-tapauksissa myös lapsi tulee huomioida tarpeineen. Eskosen (2005) mukaan lapsi jää kokemustensa kera huomioimatta, mikäli ajatellaan ainoastaan vanhempien auttamisen heijastuvan suoraan lapsen hyväksi. Lasten kanssa työskentelyssä onkin tärkeää pohtia syy-seuraussuhteita sen sijaan, että keskitytään putkikatseisesti ainoastaan seurauksiin, joita ovat esimerkiksi käyttäytymisen ongelmat.

Opinnäytetyön aihe on haavoittava, ja herättää erilaisia tunteita. Opinnäytetyö toteutettiin kuitenkin kirjallisuuskatsauksena, jolloin hyödynnettiin valmista aineistoa, eikä esimerkiksi kohdattu perheväkivaltaa kokeneita lapsia tai

vanhempia. Opinnäytetyössä käytetyissä tutkimuksissa oli puolestaan pohdittu tätä eettistä näkökulmaa haavoittuvuuden ja traumatisoitumisen näkökulmasta.

Jokaisella tutkijalla on tekijänoikeus, ja esimerkiksi plagiointi tai toisen tekstin hyödyntäminen röyhkeästi ilman asianmukaisia viitteitä omanaan olisi ollut väärin. Käytettäessä valmista aineistoa keskityttiin siihen, että opinnäytetyössä korostuu ero siinä, mikä on toisen tuottamaa tietoa ja mikä puolestaan omaa pohdintaa tai kritiikkiä.

Jatkotutkimusaiheena perheväkivaltaa kokeneen lapsen eheyttävät kokemukset olisi mielenkiintoinen aihe. Lisäksi pitkittäistutkimuksen avulla olisi hyödyllistä selvittää, kuinka lapsuudessa perheväkivallalle altistumisen vaikutukset kehityksessä muotoutuvat esimerkiksi aikuisikään mennessä. Opinnäytetyön tekeminen oli prosessina mielenkiintoinen ja opettavainen. Opinnäytetyötä yksin tehdessä oli helppo sovittaa tutkimuksen tekeminen omiin aikatauluihin. Mielestäni oli tärkeää nostaa varhaiskasvatuksen kontekstista haavoittavampi aihe esiin, sillä niin kauan kun perheväkivaltaa esiintyy, on sen vaikutuksista syytä pitää ääntä.

Tunnistamalla perheväkivallan vaikutuksia ja oireita on myös mahdollisuus lähteä toteuttamaan korjaavia kokemuksia. Perheväkivaltaa yhtään puolustelematta on tärkeää tiedostaa, että korjaavien kokemusten avulla alle kouluikäisen lapsen kehitystä voidaan saada vahvistettua hyvin normatiiviseen kehitykseen päin. Kuten väkivallan vaikutukset, myös korjaavat kokemukset vaikutuksineen ovat yksilöllisiä. *Saako rypistettyä paperia koskaan täysin suoraksi?*

Lähteet

Ahokas, J., Holm, V. & Wetterstand, P. 2010. Lapsiin kohdistuva väkivalta ja kaltoinkohtelu. Mikkelin ammattikorkeakoulu.

English, D., Marshall, D. & Stewart, A. 2003. Effects of Family Violence on Child Behavior and Health During Early Childhood. Journal of Family Violence, Vol. 18, No. 1.

Eskonen, I. 2005. Perheväkivalta lasten kertomana - Miten ja mitä lapset kertovat terapeuttisissa ryhmissä perheväkivallasta? Tampereen yliopisto.

Hiltunen, V., Hyytiäinen, M., Lindroos, S. & Matero, M. 2017. Koulunkäynninohjaajan käsikirja. Helsinki: Sanomapro.

Huovinen, A. 2017. Perheväkivaltaa kokeneen lapsen identiteetikertomukset. Jyväskylän yliopisto.

Huttunen, A. 2013. Varhaislapsuuden perheväkivaltakokemusten ja emotionaalisen kaltoinkohtelun vaikutukset lapsen hyvinvointiin ja kehitykseen. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Hämeen ammattikorkeakoulu. Teoreettinen opinnäytetyö - kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Opinnäytetyön ohjeellinen rakenne. www.hamk.fi/wp-content/uploads/2018/07/TEOREETTINEN-OPINNÄYTETYÖ_rakenneohje2.pdf. Luettu 29.11.2019.

Jakonen, A. & Mäkelä, K. 2003. Perheväkivalta lapsuuden muistoissa. Jyväskylän yliopisto.

Jyväskylän ammattikorkeakoulu. <https://oppimateriaalit.jamk.fi/yamk-kasikirja>. Luettu 29.11.2019.

Kallio, K. 2017. Lapsen sosioemotionaalisen kehityksen tukeminen varhaiskasvatuksessa. Satakunnan ammattikorkeakoulu.

Lasten mielenterveystalo. www.mielenterveystalo.fi. Luettu 30.11.2019.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Mannerheimin lastensuojeluliitto. 2017. www.mll.fi/vanhemmille. Luettu 1.12.2019.

Mäkinen, H. 2017. Perheväkivaltaa kokeneen lapsen turvallisen kiintymyssuhteen tukeminen. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Partio, E. 2014. Kasvaminen väkivaltaisessa ympäristössä on lapselle kuin lyönti kasvoihin. www.yle.fi/uutiset/3-7479608. Luettu 30.11.2019.

Psyli. 2017. www.psyli.fi/psykologiliitto. Luettu 30.11.2019.

Rein, M. 2013. Perheväkivallan varjossa eläneet. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Reunanen, H. 2016. Varjosta valoon - perheväkivaltaa kohdanneiden pienten lasten moniammatillinen auttamyö. Tampereen yliopisto.

Saarinen, J. 2017. "Pelko. Se on tunne jota ei kenellekään lapselle soisi." - Vanhempien parisuhdeväkivallalle altistuneiden kokemuksia internet-keskusteluiden valossa. Turun yliopisto.

Salminen, A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Vaasan yliopisto.

Suomen mielenterveys ry. www.mieli.fi/fi/mielenterveys. Luettu 29.11.2019.

Timonen, A. 2014. Väkivallan vaikutus lapsen kehitykseen. Riku - lehti, 3/2014.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Unicef. 2006. www.unicef.org/protection/files/BehindClosedDoors.pdf. Luettu 26.12.2019.

Unicef. www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-lyhennettyna. Luettu 5.12.2019.

Vaaranen-Valkonen, N. 2014. Väkivalta perheessä - vaiettu salaisuus. Riku-lehti, 3/2014.

Liitteet

Liite 1 - Tutkimustaulukko

Tekijä, nimi ja julkaisuvuosi	Tarkoitus ja tavoite	Tutkimusmenetelmä	Tutkimusalue/otos	Tulokset/Pohdinta
Minna Rein, Perheväkivallan varjossa eläneet, 2013.	Luoda esite, jossa kerrotaan perheväkivallan vaikutuksista lapseen.	Kvalitatiivinen tutkimus, aineisto kerättiin sähköisellä kyselylomakkeella.	Kriisikeskus Mobilen perheväkivalta-työskentelyssä mukana olleet aikuiset.	Lapsuudessa koetulla perheväkivallalla moninaisia vaikutuksia kasvuun ja kehitykseen.
Henna Mäkinen, Perheväkivaltaa kokeneen lapsen turvallisen kiintymyssuhteen tukeminen, 2017	Tuottaa tietoa perheväkivaltaa kokeneen lapsen turvallisen kiintymyssuhteen tukemisesta.	Kirjallisuuskatsaus ja sisällönanalyysi.	Aiheeseen liittyvä kirjallisuus ja muu aineisto.	Kiintymyssuhdetta voidaan tukea vahvistamalla vanhemmuutta sekä lapsen ja vanhemman vuorovaikutusta.
Auli Huttunen, Varhaislapsuuden perheväkivalta-kokemusten ja emotionaalisen kaltoinkohtelun vaikutukset lapsen hyvinvointiin ja kehitykseen, 2013.	Selvittää tutkimustietoa perheväkivallan vaikutuksista lapsen kehitykseen ja hyvinvointiin, ja koota aiheesta tietopaketti hoitotyön opiskelijoille.	Kirjallisuuskatsaus ja sisällönanalyysi.	Aiheeseen liittyvät tutkimusartikkelit.	Perheväkivallalla altistuminen voi vaikuttaa läpi elämän lisäksi lapsen riskiä sekä sisäisiin että ulkoisiin ongelmiin.
Jonna Ahokas, Viivi Holm & Pilvi Wetterstrand, Lapsiin kohdistuva väkivalta ja kaltoinkohtelu, 2010.	Suunnitella perheille opas, joka käsittelee lapsen hyvinvointia, kaltoinkohtelua ja väkivaltaa.	Tuotekehitysprosessi.	SOSTERI.	Opinnäytetyön tuloksena opas 'Turvaton vai turvallinen lapsuus'.
Anu Huovinen, Perheväkivaltaa kokeneen lapsen identiteetti-kertomukset, 2017.	Edistää sosiaalityön piirissä ymmärrystä perheväkivallan vaikutuksista lapsiin, sekä tuoda esiin lapsen oma kokemus.	Haastattelu ja narratiivinen menetelmä (väkivalta- ja lapsinäkökulmainen tutkimus).	Neljä 7-12-vuotiaasta lasta, jotka ovat kokeneet perheväkivaltaa.	Perhe-elämä ei ole lapselle vain väkivaltaa ja ikäviä tapahtumia. Perheväkivalta aiheuttaa kuitenkin lapselle haavoitetun identiteetin.

Janni Saarinen. "Pelko. Se on tunne jota ei kenellekään lapselle soisi." - Vanhempien parisuhdeväkivallalle altistuneiden kokemuksia internet-keskusteluiden valossa. 2017.	Selvittää, kuinka vanhempien välistä väkivaltaa sivusta seuranneet kokevat väkivallan vaikuttaneen lapsuuteen ja myöhempään elämään.	Kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä.	Vauva.fi-internet-keskustelut (kommentteja 111).	Väkivallalle altistuminen vaikuttaa kielteisesti lapsuuden kasvuun ja kehitykseen.
Heidi Reunanen, Varjosta valoon - perheväkivaltaa kohdanneiden pienten lasten moniammatillinen auttamistyö, 2016.	Kuvata kolmannen sektorin auttamistyötä (0-3-vuotiaat lapset).	Yksilö- ja parihaastattelut, laadullinen temaattinen analyysimenetelmä.	Pienten lasten ja heidän perheidensä auttamistyöhön erikoistunut moniammatillinen tiimi.	Lasten ja perheiden auttaminen vaatii kaikkien tahojen saumatonta yhteistoimintaa.
Inkeri Eskonen, Perheväkivalta lasten kertomana - Miten ja mitä lapset kertovat terapeutisissa ryhmissä perheväkivallasta?, 2005.	Selvittää, miten ja mitä perheväkivaltaa kokeneet lapset kertovat terapeutisissa ryhmissä perheväkivallasta.	Perheväkivaltaa kokeneiden lasten terapeutisten ryhmien narratiivinen tutkimusote.	Ensi- ja turvakotien liiton perheväkivaltaa kokeneiden lasten ryhmät.	Lapset kertovat monin tavoin perheväkivaltaan liittyvistä kokemuksista. Kerronta on usein lyhyttä ja pirstaleista korostaen yksittäisiä tilanteita.